

Медвідь А.Б.

Науково-практичний центр дослідження та захисту конституційних прав особи

Львівського торговельно-економічного університету

ORCID ID: 0000-0001-9044-6505

**ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОВЕДЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ:
ЗА І ПРОТИ**

Медвідь А.Б. До питання про проведення модернізації конституції: за і проти. Дана наукова стаття розглядає проблематику модернізації конституційного фундаменту в контексті альтернативного підходу – модернізації існуючої конституції порівняно з прийняттям нового Основного Закону. Автор аналізує переваги та недоліки обох стратегій, акцентуючи увагу на їхньому впливі на стабільність суспільства, легітимність правової системи та відображенні громадської волі.

У статті розглядається сучасний досвід конституційної модернізації в різних країнах, який надає можливість зрозуміти та оцінити результати таких процесів. Велика увага приділяється дослідженню принципів публічності, гласності та участі громадян у конституційних змінах, що є ключовими в аспекті забезпечення легітимності та широкої підтримки змін серед населення.

Встановлено, мотивами модернізації писаного тексту конституції можуть бути: а) приведення конституції до середовища, в якому діє політична система (включаючи економіку, технології, міжнародні відносини, демографію та зміну цінностей населення); б) обґрунтовані положення, які з часом виявилися застарілими; або в) подальше вдосконалення конституційних прав або зміцнення демократичних інститутів.

У контексті розгляду альтернатив модернізації та прийняття нової конституції, автор висловлює обґрунтовані аргументи та рекомендації, враховуючи сучасні тенденції розвитку держав та глобальних викликів. Окремий акцент робиться на важливості залучення громадян до конституційних процесів через публічні обговорення та електронні форми участі.

Резюмовано, основне завдання модернізації полягає в тому, щоб розробити процес внесення поправок, який: а) дозволяє змінювати конституцію для суспільного блага, коли це необхідно, якщо це підтримується достатнім консенсусом і після ретельного розгляду, але, який разом з тим, б) запобігає його зміні з власних інтересів, сторонніх, деструктивних або короткострокових мотивів.

Наукова стаття пропонує глибокий аналіз існуючих та новаторських підходів до розв'язання питань конституційного розвитку, зокрема укріплення гарантій громадянських прав, розвитку інституту конституційної скарги, та оптимізації системи судоустрою. Автор висловлює свою позицію з підтримки модернізації конституції, аргументуючи її переваги в контексті збереження стабільності та удосконалення демократичних принципів.

Ключові слова: модернізація конституції, конституційний процес, внесення змін до конституції, конституційний контроль, Конституція України, Конституційний Суд України.

Постановка проблеми. Сучасні виклики, що транслюються у сфері політики, економіки та суспільства, наводять на необхідність перегляду та адаптації конституційних положень до нових реалій.

З одного боку, стоїть питання про необхідність модернізації конституції як інструменту, що обумовлює основні принципи та структури функціонування суспільства. Суттєві зміни в економіці, технологіях, та міжнародних відносинах вимагають відповідних

правових рамок задля забезпечення стабільності та ефективності державного управління.

З іншого боку, необхідно враховувати ризики та виклики, пов'язані з процесом модернізації конституції. Такий крок може викликати дискусії та опозицію, особливо в тих суспільствах, де існують різні погляди на ключові політичні та соціокультурні питання.

Відтак, в контексті обговорення проведення модернізації конституції, важливо проаналізувати

аргументи «за» і «проти», враховуючи потреби сучасного суспільства, вимоги правової стабільності та ризику, що можуть виникнути в результаті таких змін. Підходячи до цієї теми системно та з урахуванням різноманітних точок зору, можна забезпечити збалансований підхід до питання про проведення модернізації конституції, що враховує інтереси та потреби різних груп населення.

В додаток, актуальність дослідження обраної тематики зростає в умовах постійної модернізації суспільного та політичного контексту в сучасному світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що аналіз проблеми модернізації конституційного законодавства є об'єктом вивчення ряду науковців, що спеціалізуються в галузі конституціоналізму. Зокрема, дослідження щодо юридичної природи механізму внесення змін до конституції отримали вагому участь в працях таких вчених, як М. Баймуратова, Л. Байрачної, М. Баглая, О. Батанова, Н. Вітрука, А. Георгіци, Д. Белова, М. Белової, А. Заяця, Р. Калюжного, М. Кельмана, М. Козіубри, І. Колодія, Т. Кравченко, В. Лазарева, М. Марченко, Л. Наливайка, Н. Пархоменка, В. Погорілка, З. Погорелової, С. Різника, П. Стецюка, В. Тація, М. Тесленко, Ю. Тодики, В. Тихого, О. Фрицького, М. Цвіка, В. Шаповала, С. Шевчука, Ю. Шемшученка та інших.

Мета статті. В сучасному світі питання проведення модернізації конституції стає предметом глибокого наукового обговорення та публічної дискусії. З одного боку, актуальні виклики в сферах політики, економіки, технологій та міжнародних відносин вимагають від держав відповідних інструментів адаптації та реформування основного законодавчого документу – конституції. З іншого – процес модернізації викликає серйозні обґрунтовані суперечності, які виникають в контексті правової стабільності, легітимності та гармонії в суспільстві.

Одним із ключових питань, які виникають у зв'язку з можливою модернізацією конституції, є питання обґрунтування необхідності змін, визначення пріоритетних напрямків реформ, визначення механізмів внесення змін та, безумовно, врахування можливих ризиків і негативних наслідків.

Таким чином, дана наукова стаття ставить перед собою завдання систематизації аргументів та контекстуалізації дискусії з приводу необхідності чи необґрунтованості проведення модернізації конституції. Аналізуючи історичний

контекст, сучасні виклики та можливі наслідки, стаття спрямована на виявлення ключових аспектів, які слід враховувати при прийнятті рішення щодо змін у конституційному ландшафті.

Виклад основного матеріалу дослідження. За сучасних умов розгортання різноманітних трансформацій у суспільстві та політиці перед країнами постає завдання із активного представлення свого конституційного бачення у відповідності до нових реалій. Питання щодо проведення модернізації конституції стає центральним предметом обговорення, як серед науковців, так і в суспільстві загалом. З одного боку, існує переконання у необхідності адаптації Основного Закону до мінливих умов та викликів. З іншого боку, цей процес неоднозначно сприймається, викликаючи важливі дебати із захисниками стабільності та традиційної легітимності конституційного ладу.

Конституції мають розвиватися «в ногу» з часом, щоб усувати положення, які виявилися застарілими або невідповідними щодо адаптації новим потребам або мінливим суспільним вимогам та відображенню мінливих концепцій прав людини. Жива конституція часто буде оновлюватися органічно через нові політичні домовленості та через судові тлумачення. Однак існує також потреба в конституційних поправках, які формально змінюють зміст конституційного тексту. Положення про конституційні поправки, що регулюють умови та процедури таких офіційних поправок, є майже універсальною рисою сучасних конституцій.

З одного боку, процес внесення поправок до конституції, який є надто жорстким, тобто робить офіційні поправки надто складними, перешкоджатиме проведенню необхідних реформ, що зрештою призведе до того, що конституція втратить як функціональність, так і легітимність. З іншого боку, конституція, яка є надто гнучкою — занадто спрощує внесення офіційних поправок — залишає конституцію, а також права та інститути, які вона встановлює, вразливими до розмивання чинним урядом. З наведеної фабули, конституції потребують положень, які врегульовують процедуру внесення поправок з метою легітимації внесення поправок, коли після широкого обговорення є достатній консенсус для внесення змін, одночасно захищаючи конституцію від недалекоглядних або партійних поправок.

Конституція є вищим законом країни. На відміну від звичайного законодавства, воно втілює фундаментальний вибір, зроблений країною та її народом, який закладає основу для політичного

та соціального життя. Конституції встановлюють систему правління, розподіляють і обмежують владу, захищають права громадян і вирішують різноманітні додаткові питання ідентичності чи основної політики, які вважаються основними в конкретному контексті конкретної країни. Однак, незважаючи на те, що конституції призначені бути основоположними та довговічними, вони не мають на меті бути незмінними. Зазначене, якраз полягає в тому, що якщо останні хочуть витримати, вони повинні бути в змозі реагувати на мінливі потреби та обставини.

Мотиви модернізації писаного тексту конституції можуть бути абсолютно різними, зокрема: а) приведення конституції до середовища, в якому діє політична система (включаючи економіку, технології, міжнародні відносини, демографію та зміну цінностей населення); б) обґрунтовані положення, які з часом виявилися застарілими; або в) подальше вдосконалення конституційних прав або зміцнення демократичних інститутів.

В інших випадках, модернізації можуть бути мотивовані еґоїстичними чи партійними цілями. Оскільки конституція встановлює правила «політичної гри», у тих, хто перебуває при владі, може виникнути спокуса змінити правила, щоб продовжити або забезпечити своє перебування на посаді, маргіналізувати опозицію чи меншини або обмежити громадянські та політичні права. Такі зміни можуть послабити або навіть підірвати демократію. Подібним чином конституції мають реагувати на зміни з часом у суспільних звичаях і цінностях, але їх потрібно захищати від короточасних змін або поспішно схвалених без належного обмірковування та розгляду.

Отже, завдання полягає в тому, щоб розробити процес внесення поправок, який: а) дозволяє змінювати конституцію для суспільного блага, коли це необхідно, якщо це підтримується достатнім консенсусом і після ретельного розгляду, але, який разом з тим, б) запобігає його зміні з власних інтересів, сторонніх, деструктивних або короткострокових мотивів.

Так, *конституціоналізм живе на диференціації між конституційним рівнем і рівнем звичаєвого права. Конституція визначає принципи та процедури політичних рішень, які приймаються на основі та в рамках конституції на повсякденній основі та відповідно до вподобань тих, хто виграв вибори. . . Якщо політики можуть вирішувати питання про рамки так само, як їм дозволено діяти в рамках, різниця між створенням конституції та прийняттям законів, а також різниця*

між конституціями для прийняття політичних рішень і самими цими рішеннями зникає. Конституція втрачає свою функцію. . . Таким чином, створення конституції має відрізнятися від законотворчості не лише з точки зору кворуму, але й з точки зору учасників і процедур» [1].

Визначення того, які конституції є гнучкими, а які ні, є важливим питанням. Гнучкість створює умови для конституційної стабільності. Як зазначив Олександр Гамільтон, здатність виправляти недоліки та непередбачені наслідки конституційного тексту може зробити його більш витривалим. Оскільки політична практика змінюється з часом, коригування конституційного тексту забезпечує його узгодження з поточною практикою та допомагає забезпечити його постійну актуальність. Поправки також дають нинішнім громадянам можливість вирішувати, як вони управляються, забезпечуючи механізм для кожного покоління громадян погоджуватися на укази своєї конституції. Така згода породжує знайомство та прихильність до конституції, критичні вимоги до конституції для ефективного обмеження влади. Підсумовуючи, гнучка конституція повинна діяти довше та відігравати важливішу роль в управлінні, ніж негнучка [2].

Зазначимо, що концепція конституційної модернізації в Україні формулює стратегічну спрямованість та обумовлює основні пріоритети. Зокрема, вона націлена на протидію корупції та бюрократизації, зменшення відстані між владою та потребами громадян, реструктуризацію розподілу влади, покращення якості нормативно-правових актів, укріплення законності, правопорядку та демократії у суспільстві. Вирішення цих завдань відображає проблему удосконалення правової політики на основі наукового обґрунтування.

Ідея проведення конституційної модернізації в Україні обумовлюється необхідністю врахування традицій європейської цивілізації та власного досвіду України, враховуючи при цьому європейську перспективу країни. Загалом, основу цих принципів формують принципи діяльності окремих державних органів та їхніх посадових осіб, які відображають юридичні особливості процесуальних форм діяльності, таких як загальні принципи судочинства, закріплені в Конституції, чи принципи виборчого процесу, визначені виборчим законодавством і т.д. Зокрема, як справедливо стверджує О.В. Бондаренко, серед ключових принципів проведення реформ можна виділити:

– *принцип законності модернізації*, що стоїть як один із визначальних у конституційному праві та процесі. Він характеризується відповідністю

суспільних відносин у конституційній сфері чинним конституційним вимогам і законам держави, гарантує конституційні права і свободи громадян, запобігає протиставленню конституційної законності політичній доцільності та передбачає відповідальність за порушення режиму законності і державної дисципліни;

– *принцип верховенства права*, відповідно до якого органи державного управління повинні виконувати свої функції відповідно до законодавства, а функції та процедури прийняття управлінських рішень для здійснення конституційної модернізації визначаються законами;

– *принцип юридичної рівності*, що базується на конституційному принципі рівних прав і свобод громадян перед законом, виключає надання привілеїв або обмежень та передбачає взаємну відповідальність держави і громадянина за додержання вимог законів;

– *принцип публічності*, що передбачає обов'язок владних органів діяти в інтересах держави та за державні кошти, а також проведення публічних обговорень стратегії конституційної реформи з участю громадян, громадських діячів та політиків;

– *принцип об'єктивності*, спрямований на виключення суб'єктивізму та однобічності в аналізі та оцінці дій і фактів суб'єктів, забезпечуючи включення інтересів всього населення України в процес конституційної модернізації;

– *принцип гласності*, обумовлений необхідністю повного інформування суспільства про діяльність державних органів та їхніх посадових осіб в рамках конституційної модернізації, що сприяє уникненню зловживань владою та забезпечує відкритість усіх аспектів законодавчого процесу;

– *принцип науковості конституційної модернізації* визначається необхідністю теоретичного обґрунтування всіх конституційно-правових явищ та наявністю розвиненої конституційно-правової науки, яка ефективно відповідає потребам конституційної практики;

– *принцип наступності модернізації* виражається в історичному та еволюційному характері конституційної реформи, яка триває протягом понад двадцяти років і вимагає подальшого розвитку;

– *програмний принцип конституційної модернізації* передбачає визначення перспектив розвитку суспільних відносин, регульованих конституційним правом, та необхідність програм та стратегій для кожної реформи;

– *принцип інтенсивності перебігу* включає в себе встановлення конкретних строків реаліза-

ції конституційної реформи на законодавчому рівні;

– *принцип послідовності* обумовлює наявність чіткої регламентації черговості дій у проведенні реформи, що є ключовим для динамічності та ефективності конституційного процесу;

– *сутність принципу субсидіарності*, основи функціонування Європейського Союзу, полягає в передачі певних функцій центрального уряду нижчим рівням влади для забезпечення ефективності та раціонального використання ресурсів;

– *принцип гнучкості* дозволяє оперативну реагувати на зміни у внутрішніх і зовнішніх умовах, таких як надзвичайний стан, військовий стан, і т.д.

– *принцип легітимності* є важливим в контексті українських політичних реалій, де існує ризик скасування реформ через недотримання процедурних норм.

– *принцип ефективності* передбачає використання всіх інструментів для успішної реалізації конституційної модернізації, щоб вона стала не лише декларативною, але й реально працюючою на користь держави [3].

Як справедливо відмічає суддя Конституційного Суду України, заслужений юрист України В. Кампо, існують дві форми суспільної модернізації: первинна, яка відбувається в аграрних країнах та спричинена зародженням індустріалізації, та вторинна, що характерна для індустріальних країн, які починають інтегруватися у вже наявну систему модернізованих, постіндустріальних країн. Україна втілює вторинний тип модернізації, який пов'язаний з її включенням у структури європейського та світового рівнів.

За твердженням судді, досвід роботи Конституційного Суду України свідчить про те, що основні труднощі у реалізації його потенціалу щодо модернізації Конституції України пов'язані з певними аспектами механізму його функціонування та взаєминами з іншими органами влади тощо. Серед таких аспектів можна виокремити: а) недосконалість діючого законодавства, що регулює організацію та діяльність єдиного органу конституційної юрисдикції; б) відсутність ефективного контролю за втручанням судів адміністративної юстиції у виключні повноваження Конституційного Суду України; в) відсутність врегулювання питань компенсації моральної та матеріальної шкоди, завданої фізичним та юридичним особам внаслідок визнання Конституційним Судом України актів та їх положень неконституційними; г) невиконання рішень Конституційного Суду України органами влади

та відсутність ефективного контролю за їх виконанням тощо [4].

Так, як справедливо відмічає О.С. Чепік-Трегубенко конституціоналізм представляє собою системно еволюціонуюче явище, яке адаптується до змін у суспільному та державному устрої, включаючи вплив національних та міжнародних обставин, зокрема, безпекової ситуації. У свою чергу, конституційна модернізація повинна відбуватися тільки у випадках об'єктивної потреби, уникати пов'язаності з політичними трансформаціями, корпоративними інтересами тощо, оскільки конституція представляє консолідацію волі та інтересів всього народу. Визначення моделей подальшого розвитку має враховувати сучасні тенденції та установлені вектори розвитку держави.

Подальша конституційна модернізація повинна відбуватися відповідно до принципів публічності, гласності та відкритості, в умовах вільного діалогу та обміну позиціями між науковцями, практиками, громадськістю та експертами різних напрямів. Будь які зміни мають проходити через широке суспільне обговорення, враховуючи попередній історичний досвід та сучасні міжнародні стандарти, при цьому зберігаючи національну ідентичність та особливості розвитку національної правової системи. Оновлення Конституції не може бути якісним, якщо не врахує результати наукових досліджень. Основу конституційних ідей як складника конституціоналізму слід покласти на реальні потреби та запити суспільства, оскільки в іншому випадку, останнє призведе до появи нових «мертвих» теоретичних конструкцій [5].

В Україні конституції досі формуються як результат консенсусу між елітами щодо розподілу влади, відзначаючись відмінністю від європейських конституцій, де основним суб'єктом є громадянин, громадянське суспільство та політична нація. Основною метою нового етапу конституціювання має бути вдосконалення сучасного соціального контракту і закріплення принципів модерної держави. Такий підхід до конституціоналізму іноді називають класичним або європейським. Саме тому конституцію та процес її оновлення слід розглядати в контексті реального конституціоналізму, який визначається ліквідацією пробілу між нормативною структурою держави та фактичними практиками, підпорядковуючи політичний клас не лише нормам, але й суті громадянської держави.

Так, М. Оніщук окреслює наступні напрями конституційної модернізації в аспекті реального конституціоналізму:

– закріплення та гарантування реалізації громадянських прав, нарівні з політичними. Зазначене охоплює особисту свободу та недоторканість кожної особи, захист права на приватну власність, рівність перед законом, свободу слова, право на об'єднання та доступ до публічної інформації, а також право на справедливий суд.

– усунення дуалізму держави та створення інституційного розподілу влади, що передбачає створення автономних гілок влади з ефективними механізмами стримування та балансу, уникнення надмірного впливу президента.

– модернізація правової системи та судово-строю, зокрема за допомогою впровадження конституційних гарантій суду присяжних, виборних мирових суддів та інших реформ.

– економічна реформа та створення масового шару власників для сприяння цивілізованим економічним відносинам.

– розширення прав та компетенції представницьких органів влади, включаючи перехід до двопалатності та консигнатури, а також обмеження повноважень президента.

Як стверджує науковець, загальний імператив нового етапу конституціювання полягає в переході від стабілізаційної Конституції до Конституції розвитку і прогресу, з активною участю громадян. Громадяни повинні виступати як основні агенти будівництва сучасної, заснованої на свободі, правах та справедливості, держави [6].

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо власну позицію стосовно підтримки модернізації конституції на противагу прийняття нової конституції, зокрема:

– модернізація існуючої конституції є більш обґрунтованим та прагматичним шляхом до удосконалення правового фундаменту суспільства. Замість радикальної переписки документа, що може викликати значні соціальні і політичні ризики, модернізація дозволяє адаптувати конституцію до нових реалій та викликів, зберігаючи стабільність та легітимність правової системи.

– важливо враховувати, що існуюча конституція може мати важливі принципи та цінності, які вже відображають волю громадян та історичний досвід. Модернізація дозволяє зберегти дані цінності, внести необхідні корективи та адаптувати правовий документ до нових викликів.

– важливим елементом є також залучення громадян до процесу модернізації через публічні обговорення та консультації. Останнє сприяє широкому представленню громадської думки та врахуванню різноманітних поглядів під час внесення змін до конституційного тексту.

Таким чином, представлений підхід є ефективний з позиції економії ресурсів та часу, оскільки останній уникає довгих та витратних процесів розробки та прийняття нового конституційного

акту. Відтак, підтримка модернізації конституції визнає існуючі цінності та забезпечує еволюцію правової системи, враховуючи вимоги сучасності та громадянського суспільства.

Список літератури:

1. Grimm, D., 'Ist das Verfahren der Verfassungsänderung selbst änderungsbedürftig?' *Humboldt Forum Recht*. 2007. № 20. P. 213–21.
2. Hamilton A., Jay J., Madison J. (Ed. By Lodge H.C.). *The Federalist. A commentary on the Constitution of the United States*. The University of Michigan. 586 p.
3. Бондаренко О.В. Принципи проведення конституційної модернізації в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 40. Т. 1. С. 36–39.
4. Кампо В. Інститут конституційної модернізації. *Голос України*. 2009. URL: <http://www.golos.com.ua/article/154537>
5. Чепік-Трегубенко О.С. Конституціоналізм та конституційна модернізація в умовах сучасної безпечної ситуації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 58–60.
6. Оніщук М. Конституційна модернізація: прогрес чи стагнація? *Дзеркало тижня*. 2012. URL: https://zn.ua/ukr/internal/konstitutsiyna_modernizatsiya__progres_chi_stagnatsiya.html

Medvid A.B. ON THE ISSUE OF MODERNIZATION OF THE CONSTITUTION: PROS AND CONS

This scientific article examines the issue of modernization of the constitutional foundation in the context of an alternative approach – modernization of the existing constitution compared to the adoption of a new Basic Law. The author analyzes the advantages and disadvantages of both strategies, focusing on their impact on the stability of society, the legitimacy of the legal system, and the reflection of public will.

The article examines the current experience of constitutional modernization in various countries, which provides an opportunity to understand and evaluate the results of such processes. Much attention is paid to researching the principles of publicity, openness and citizen participation in constitutional changes, which are key in terms of ensuring legitimacy and broad support for changes among the population.

It has been established that the motives for modernizing the written text of the constitution can be: a) bringing the constitution to the environment in which the political system operates (including economy, technology, international relations, demography and changing values of the population); b) well-founded provisions that have become obsolete over time; or c) further improvement of constitutional rights or strengthening of democratic institutions.

In the context of consideration of alternatives to modernization and the adoption of a new constitution, the author expresses well-founded arguments and recommendations, taking into account the current trends in the development of states and global challenges. Special emphasis is placed on the importance of involving citizens in constitutional processes through public discussions and electronic forms of participation.

In summary, the main task of modernization is to develop an amendment process that: a) allows the constitution to be changed for the public good when necessary, if supported by sufficient consensus and after careful consideration, but which, at the same time, b) prevents its change due to personal interests, external, destructive or short-term motives.

The scientific article offers an in-depth analysis of existing and innovative approaches to solving issues of constitutional development, in particular, strengthening the guarantees of civil rights, developing the institution of constitutional complaints, and optimizing the judicial system. The author expresses his position in support of the modernization of the constitution, arguing its advantages in the context of maintaining stability and improving democratic principles.

Key words: *modernization of the constitution, constitutional process, amendments to the constitution, constitutional control, the Constitution of Ukraine, the Constitutional Court of Ukraine.*